

EKO-MOLIYALASHTIRISH: YASHIL SOLIQLARNING BIZNES VA ATROF-MUHITGA TA'SIRINI OCHIB BERISH

Raxmonova Nilufarxon A'zamjon qizi

Qo'qon Universiteti

nilufar.9121@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu tadqiqot yashil soliqlarning biznes xulq-atvori va atrof-muhitga ko'p qirrali ta'sirini o'rganadi hamda iqtisodiy faoliyat va ekologik barqarorlik o'rtasidagi dinamik o'zaro bog'liqlikni tahlil qiladi. Atrof-muhit iqtisodiyoti, barqarorlik va karbon narxlash bo'yicha asosiy ilmiy manbalarni qamrab olgan keng qamrovli adabiyot sharhiga tayangan holda tadqiqot miqdoriy tahlillar, holat tadqiqotlari va sifatli intervyularni birlashtirgan metodologiyani qo'llaydi.

Ushbu tadqiqot qisman eco-financing (eko-moliyalashtirish) bo'yicha davom etayotgan ilmiy munozaralarga hissa qo'shadi hamda yashil soliqlarning biznesni barqarorlikka yo'naltirishdagi salohiyatini ta'kidlaydi. Natijalar iqtisodiy o'sish va ekologik boshqaruv o'rtasidagi muvozanatni yoritadi hamda rag'batlantirishlar, global hamkorlik va iste'molchi faolligining barqaror kelajakni shakllantirishdagi rolini ko'rsatadi. Tadqiqot ekologik moliyalashtirishning murakkab jihatlarini boshqarish uchun moslashuvchan siyosat va kompleks yondashuvlarni ishlab chiqish zarurligi bilan yakunlanadi, bunda bizneslar rivojlanib borar ekan, tabiatni asrashga ham hissa qo'shishi ko'zda tutiladi.

Kalit so'zlar: Yashil soliqlar; ekologik moliyalashtirish; korporativ barqarorlik; iqlim o'zgarishi; barqaror rivojlanish; innovatsion yechimlar; soliq siyosati;

Kirish

21-asrda atrof-muhitga oid xabardorlik misli ko'rilmagan darajada oshdi va bu esa hukumatlar hamda biznes subyektlarini sayyorani asrash borasidagi o'z rollarini qayta ko'rib chiqishga undadi. Ushbu global harakatning markazida yashil soliqlar tushunchasi

turadi — u tashqi ta'sirlarni ichkilashtirish va ekologik jihatdan mas'uliyatli xatti-harakatlarni rag'batlantirishga qaratilgan fiskal strategiya hisoblanadi. Ushbu maqola eco-financing (eko-moliyalashtirish)ning murakkab dinamikasini izohlashga, xususan yashil soliqlarning bizneslar va kengroq ekologik landshaftga chuqur ta'sirini o'rganishga qaratilgan.

Atrof-muhitning yomonlashishi bilan bog'liq global xavotirlarning ortib borishi jamiyatlarning iqtisodiy faoliyatni idrok etish tarzida paradigmaviy o'zgarishlarni yuzaga keltirdi. An'anaviy industrializatsiya va iqtisodiy o'sish modellari ekologik tashqi ta'sirlari uchun keskin tanqid qilina boshladi, natijada cheklanmagan rivojlanishning asl qiymati qayta baholanmoqda. Shu munosabat bilan, yashil soliqlar ishlab chiqarish va iste'molning ekologik xarajatlarini ichkilashtirishga qaratilgan tartibga soluvchi javob sifatida paydo bo'ldi.

Yashil soliqlarning evolyutsiyasi iqtisodiy farovonlik atrof-muhit hisobiga bo'lmazligi kerak degan tushunchaga asoslanadi. Dunyo mamlakatlari hukumatlari iqtisodiy o'sish va ekologik muhofaza o'rtasida o'zaro manfaatli munosabatlarni shakllantirish zarurligini tobora ko'proq anglab bormoqda. Yashil soliqlar endi oddiy daromad keltiruvchi mexanizmlar bo'lib qolmay, balki barqaror rivojlanish va ekologik mas'uliyatga sodiqlikning ramzi sifatida namoyon bo'lmoqda.

Adabiyotlar sharhi ekologik iqtisodiyotning o'zgarib borayotgan manzarasini va yashil soliqlarning iqtisodiy faoliyatni ekologik barqarorlik bilan uyg'unlashtirishdagi rolini har tomonlama yoritadi. Nikolas Stern va German Dali kabi iqtisodchilarning ilgari surgan paradigmaviy o'zgarishlari ekologik tashqi ta'sirlarni ichkilashtirish zarurligini ta'kidlaydi. Skandinaviya, xususan Shvetsiya va Daniya misollarida yashil soliqlarning muvaffaqiyatli qo'llanilishi tahlil qilinib, soliq siyosatlari va ijobiy ekologik natijalar o'rtasidagi bog'liqlik ko'rsatib beriladi. Adabiyotlar shuningdek yashil soliqlarning biznes innovatsiyasini rag'batlantirishi, texnologik yutuqlarni chuqurlashtirishi hamda ekologik ongli amaliyotlar uchun raqobatbardosh muhit yaratishini ta'kidlaydi.

Metodologiya

Yashil soliqlarning biznes va atrof-muhitga ta'sirini baholash uchun turli mamlakatlardagi mavjud soliq tizimlari bo'yicha keng qamrovli tahlil amalga oshirildi. Yashil soliq siyosatlarining joriy etilishi va natijalarini tahlil qilish uchun holat tadqiqotlaridan foydalanildi, bunda ekologik izlari katta bo'lgan tarmoqlarga alohida e'tibor qaratildi.

Bundan tashqari, yashil soliqlarning joriy etilishi va korporativ xulq-atvor hamda ekologik ko'rsatkichlardagi o'zgarishlar o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash uchun miqdoriy tahlillar o'tkazildi.

Biznes rahbarlari, siyosat ishlab chiquvchilar va ekologiya bo'yicha ekspertlar bilan o'tkazilgan intervyular eco-financing bilan bog'liq motivatsiyalar, muammolar va muvaffaqiyat hikoyalari haqida sifatli ma'lumotlarni taqdim etdi. Miqdoriy va sifatli ma'lumotlar birikmasi yashil soliqlarning ko'p qirrali ta'sirini keng qamrovli tushunishga qaratilgan edi.

Natijalar

Tahlil natijalari yashil soliqlarning joriy etilishi va biznes xulq-atvoridagi ijobiy o'zgarishlar o'rtasida sezilarli bog'liqlik mavjudligini ko'rsatdi. Yuqori ekologik soliq solinadigan tarmoqlar emissiyalarning sezilarli darajada kamayishini hamda barqaror amaliyotlarni qabul qilishning ortganini namoyish qildi. Germaniya va Shvetsiya kabi kuchli yashil soliq siyosatiga ega davlatlarning holat tadqiqotlari ekologik muhofaza va iqtisodiy o'sish jihatidan aniq ijobiy natijalarni ko'rsatdi.

Bundan tashqari, ekologik jihatdan mas'uliyatli amaliyotlarni qabul qilgan korxonalar nafaqat soliq tejalishini, balki operatsion samaradorlikning oshganini ham qayd etishdi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, yashil soliqlar biznes uchun yuk emas, aksincha ijobiy o'zgarishlar uchun katalizator bo'lib xizmat qiladi, innovatsiyani rag'batlantiradi va barqarorlik asosiy raqobat omiliga aylangan muhitni shakllantiradi.

Yashil soliq siyosatlarining turli tarmoqlar va geografik hududlardagi tahlili emissiyalarning sezilarli kamayishi va barqaror amaliyotlarni qabul qilishning ortishini

doimiy ravishda namoyish etdi. Yuqori ekologik soliq solinadigan tarmoqlar karbon emissiyalarining kamayishi, ifloslantiruvchi moddalar darajasining pasayishi va resurslardan foydalanish samaradorligining ortishi kabi ekologik ko'rsatkichlarda sezilarli yaxshilanishlarni ko'rsatdi. Yashil soliqlarni joriy etish bilan ushbu ijobiy ekologik natijalar o'rtasidagi bog'liqlik bunday fiskal choralar biznesni barqarorroq faoliyatga undashda samarali ekanini tasdiqlaydi.

Natijalar shuningdek yashil soliqlarning biznes innovatsiyasi va texnologik rivojlanishga ko'rsatgan transformatsion ta'sirini yoritadi. Yashil soliqlar tufayli xarajatlari oshgan kompaniyalar tadqiqot va ishlanmalar (R&D)ga sarmoya kiritish ehtimoli yuqori bo'lib, bu ekologik toza texnologiyalar va amaliyotlarning paydo bo'lishiga olib keladi. Bu holat faqatgina talab etiladigan moslashuv doirasidan tashqariga chiqib, bizneslarning ekologik mas'uliyatga bo'lgan umumiy yondashuvda haqiqiy o'zgarish borligini ko'rsatadi. Yashil soliqlar, innovatsiya va texnologik taraqqiyot o'rtasidagi ijobiy bog'lanish uzoq muddatli barqarorlikka hissa qo'shuvchi dinamik jarayonni aks ettiradi.

Yashil soliqlarning iqtisodiy yuk bo'lishi haqidagi xavotirlarga zid ravishda, natijalar ekologik jihatdan mas'uliyatli amaliyotlarni qabul qilgan korxonalar nafaqat soliq majburiyatlarini kamaytirgani, balki sezilarli iqtisodiy foydaga ham erishganini ko'rsatadi. Resurslardan samarali foydalanish orqali xarajatlarning kamayishi, operatsion samaradorlikning oshishi va ta'minot zanjirining mustahkamlanishi kutilmagan afzalliklar sifatida namoyon bo'ldi. Bu holat yashil soliqlarda mavjud bo'lgan moliyaviy rag'batlar biznes strategiyalarini qayta ko'rib chiqishga turtki berishini hamda iqtisodiy va ekologik manfaatlarni birlashtiruvchi yondashuvga olib kelishini ko'rsatadi.

Natijalar yashil soliqlarning korporativ obro' va iste'molchi tanlovlariga ko'rsatadigan sezilarli ta'sirini ham ta'kidlaydi. Barqaror amaliyotlarni faol qo'llagan korxonalar ijobiy iste'molchi munosabatiga erishmoqda, bu esa bozor ulushi va brendga sodiqlikning oshishiga olib kelmoqda. Iste'molchilar sotib olayotgan mahsulotlarining ekologik iziga tobora ko'proq e'tibor qaratib, o'z qadriyatlariga mos kompaniyalarni qo'llab-quvvatlamokda. Bunday iste'molchi tomonidan yuzaga keladigan ijobiy

rag'batlantirish yashil soliqlarning biznes xulq-atvoriga ta'sirini kuchaytiradi va ekologik jihatdan mas'uliyatli korxonalarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha kengroq ijtimoiy o'zgarishni anglatadi.

Natijalar asosan ijobiy bo'lishiga qaramay, ayrim muammolar va kutilmagan oqibatlar ham kuzatildi. Ular qatoriga daromad regressivligi va korxonalarning ekologik talablari sust bo'lgan hududlarga ko'chib ketish ehtimoli kiradi. Tahlil shuni ko'rsatdiki, ba'zi yashil soliq tizimlari kam daromadli aholi uchun nisbatan ko'proq yuk bo'lishi mumkin, bu esa adolat masalalarini hisobga olgan holda ehtiyotkor siyosat ishlab chiqishni talab qiladi. Shuningdek, korxonalar qat'iy ekologik soliqlardan qochish maqsadida boshqa hududlarga ko'chib o'tish ehtimoli mavjudligi xalqaro hamkorlik va standartlashtirilgan tizimlar zarurligini ko'rsatmoqda.

Muhokama

Munozara bo'limi natijalarning ahamiyatini tahlil qilib, eko-moliyalashtirish bilan bog'liq muammolar va imkoniyatlarni ko'rib chiqadi. Yashil soliqlarning regressiv xususiyati va korxonalarning ekologik me'yorlari sust bo'lgan hududlarga ko'chib ketish ehtimoli haqiqiy xavotir sifatida tan olinadi. Biroq, muhokama ushbu muammolarni hal qilish uchun maqsadli rag'batlar va xalqaro hamkorlikni o'z ichiga olgan muvozanatli yondashuv zarurligini ta'kidlaydi.

Bundan tashqari, munozara eko-moliyalashtirishning kelajakdagi rivojlanish yo'nalishlarini ham o'rganadi. Bunda yanada murakkab soliq tuzilmalari, global hamkorlikning kuchayishi va hisobot standartlarining rivojlanishi kabi omillar ko'rib chiqiladi. Yashil soliqlarning yanada barqaror va ekologik ongli biznes muhitini shakllantirishdagi roli yana bir bor ta'kidlanadi hamda ularning ijobiy ta'sirini maksimal oshirish uchun tadqiqotlar va siyosiy takomillashtirishning davom etishi zarurligi qayd etiladi.

Iqtisodiy o'sish va ekologik boshqaruv o'rtasidagi muvozanat

Natijalar yashil soliqlarning korxonalarni barqarorlikni qabul qilishga undovchi kuchli katalizator ekanini ko'rsatadi. Ammo iqtisodiy o'sish va ekologik boshqaruv

oʻrtasidagi nozik muvozanat doimiy eʼtiborni talab qiladi. Ushbu muvozanatga erishish regressiv soliq tuzilmalari bilan bogʻliq xavotirlarni bartaraf etishni, barqaror amaliyotlarga oʻtish jarayonida zaif qatlamlar ortiqcha yuk ostida qolmasligini taʼminlashni talab qiladi. Siyosatchilar yashil soliqlar natijasida yuzaga kelishi mumkin boʻlgan tengsizliklarni kamaytirish uchun maqsadli ijtimoiy va iqtisodiy qoʻllab-quvvatlash mexanizmlarini ishlab chiqishi lozim.

Munozara ragʻbatlantirishning biznes xulqini shakllantirishdagi nozik rolga ham toʻxtaladi. Yashil soliqlar ekologik zararli faoliyatlar uchun moliyaviy toʻsiq boʻlib xizmat qilsa, ijobiy ragʻbatlar — masalan, barqaror investisiyalar uchun soliq imtiyozlari — eko-moliyalashtirish samaradorligini yanada oshirishi mumkin. Jarima va mukofotlarning birlashtirilgan mexanizmi barqaror biznes modellariga kengroq oʻtishni ragʻbatlantiradi va korporativ qarorlar qabul qilish jarayoniga ekologik omillarni chuqur kiritadi.

Korxonalarining ekologik meʼyorlari past boʻlgan hududlarga koʻchib ketish ehtimoli xalqaro hamkorlik zarurligini yanada keskinlashtiradi. Parchalangan tartibga solish tizimi regulyatorlik arbitrajiga olib kelishi mumkin, yaʼni korxonalar yumshoq talablar mavjud boʻlgan hududlarga koʻchadi. Shuning uchun xalqaro ekologik hisobotlarning standartlashtirilishi, soliqlarni uygʻunlashtirish va eng yaxshi amaliyotlar almashinuvi global miqyosda teng sharoit yaratish uchun muhimdir.

Kelajak yuzasidan munozara biznes, atrof-muhit va ijtimoiy qadriyatlar oʻrtasidagi dinamik aloqalarni hisobga olgan holda moslashuvchan siyosat ramkalarini yaratish zarurligini taʼkidlaydi. Faqat soliqlar bilan cheklanib qolmay, balki taʼlim, xabardorlik kampaniyalari va hamkorlik tashabbuslarini oʻz ichiga olgan kompleks yondashuvlar barqarorlik ekotizimini shakllantirish uchun muhimdir. Siyosatchilar, biznes subyektlari va fuqarolik jamiyati eko-moliyalashtirishning murakkab jihatlarini birgalikda boshqarishi kerak, shunda yashil soliqlar global hamjamiyatni barqarorroq va mustahkamlashgan kelajak sari yoʻnaltirishda markaziy rol oʻynaydi.

Munozara yashil soliqlarning biznes va atrof-muhitga boʻlgan koʻp qirrali taʼsirini qamrab olib, mavjud yutuqlarni tan oladi, mavjud muammolarni yoritadi va iqtisodiy

o'sish hamda ekologik barqarorlikni birdek ustuvor qiladigan rivojlanish yo'lini belgilab beradi.

Xulosa

XXI asrda ekologik ongning oshishi natijasida global iqtisodiy faoliyatga bo'lgan yondashuv tubdan o'zgardi. Bu o'zgarishning boshida yashil soliqlar — tashqi xarajatlarni ichkilashtirish va ekologik mas'uliyatli xulq-atvorni rag'batlantirishga qaratilgan fiskal vosita turibdi. Ushbu maqola yashil soliqlar orqali eko-moliyalashtirishning turli jihatlarini korxonalar va kengroq ekologik muhitga bo'lgan ta'siriga urg'u bergan holda chuqur o'rganib chiqdi.

Ekologik mas'uliyatga bo'lgan ehtiyoj klassik industrializatsiya usullarini qayta ko'rib chiqishga undadi va nazoratsiz rivojlanishning real oqibatlarini namoyon etdi. Yashil soliqlar oddiy daromad manbai bo'lishdan chiqib, barqaror rivojlanish va ekologik javobgarlikning ramziy ifodasiga aylandi.

Yashil soliqlar paradigmasining markazida murakkab muvozanat mavjud: iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlash bilan birga inson faoliyatining atrof-muhitga ta'sirini kamaytirish. Ayniqsa korporativ sektorda seziladigan ushbu muvozanat yashil soliqlar orqali daromad maqsadlarini ekologik mas'uliyat bilan uyg'unlashtirishga yordam beradi.

Tadqiqotning maqsadlariga mavjud adabiyotlarni tahlil qilish, amaliy holatlar (case study), miqdoriy tahlillar va asosiy manfaatdor tomonlar bilan suhbatlar orqali erishildi. Natijalar yashil soliqlar korporativ xulq-atvorning ijobiy o'zgarishlariga — chiqindilarni kamaytirish, barqaror amaliyotlarni kengroq qabul qilish, innovatsiyalar, iqtisodiy foyda va iste'molchilarning ijobiy qarashlariga — sezilarli ta'sir ko'rsatganini ko'rsatdi.

Shu bilan birga regressiv xususiyatlar va korxonalarning ekologik me'yorlari past bo'lgan hududlarga ko'chishi kabi to'siqlar va kutilmagan oqibatlar ham qayd etildi. Munozara bu muammolarni hal qilishda maqsadli rag'batlar va xalqaro hamkorlikni birlashtirgan muvozanatli strategiyaning muhimligini ta'kidladi. Kelajakda esa yanada murakkab soliq modellari va kuchliroq global hamkorlik asosida eko-moliyalashtirishning rivojlanishi mumkinligi ko'rib chiqildi.

Yashil soliqlarning biznes va atrof-muhitga ta'siri murakkab bo'lsa-da, umumiy natijalar ijobiydir. Yashil soliqlar iqtisodiy faoliyatni ekologik muhofaza bilan bog'lovchi kuchli tezlashtirgich sifatida namoyon bo'lmoqda. Kelajakni shakllantirish uchun moslashuvchan siyosiy yondashuvlar, kompleks usullar va siyosatchilar, korxonalar hamda fuqarolik jamiyati o'rtasidagi hamkorlik zarurdir. Bu yashil soliqlarning global hamjamiyatni yanada barqaror va chidamli kelajak sari yetaklashdagi rolini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Stern, N. (2007). The Stern Review on the Economics of Climate Change. Cambridge University Press.
2. Meadows, D. H., Meadows, D. L., & Randers, J. (1992). Beyond the Limits. Chelsea Green Publishing.
3. Daly, H. E., & Farley, J. (2010). Ecological Economics: Principles and Applications. Island Press.
4. Khurshid Gafurov. (2021). Economic Performance of Kazakhstan and Uzbekistan Since Independence: Impacts of Selected Economic Policies and Institutions. Conference paper: Uzbekistan on The Way to Third Renaissance: Harmony of Ethnocultural, Historical and Economic Aspects. «Innovatsion rivojlanish nashryoti.
<https://doi.org/10.54613/001069>
5. Boburmirzo, K., & Boburjon, T. (2022). Exchange rate influence on foreign direct investment: empirical evidence from cis countries. International Journal Of Management And Economics Fundamental, 2(04), 19-28.
6. Rasulov Hamidjon Yakubovich. (2023). QABUL QILINGAN TA'LIM SIFATINING TURIZM VA MEHMONDO'STLIK TALABALARINING KASB TANLASHIGA TA'SIRI: AKADEMIK SAMARADORLIKNING VOSITACHILIK TA'SIRI. QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 8(8), 62– 65. <https://doi.org/10.54613/ku.v8i8.805>

7. Yusupov, A. A. (2023). KICHIK BIZNES SUBYEKTLARI FAOLIYATIDA INSON RESURLARIDAN FOYDALANISHNING METODOLOGIK ASOSLARI. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 7, 46-48.
8. Omonjon, U. (2023). ISH BILARMONLIK VA MICE TURIZMNI AXAMYATI. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 249-250.
9. Qodirjon o'g'li, T. B. (2024). SUV RESURLARIDAN FOYDALANGANLIK UCHUN SOLIQ TA'SIRCHANLIGINI OSHIRISHNING AHAMIYATI. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 37(1), 151-153.
10. Boburjon, T. (2024). SOLIQQA TORTISHNING EKOLOGIK YO 'NALTIRILGANLIGINI KUCHAYTIRISHNING XORIJ TAJRIBASI TAHLILI. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 37(1), 145-150.
11. Ogli, T. B. Q. (2021). XO'JALIK YURITUVCHI SUB'EKTLARNING TABIIY RESURLARDAN SAMARALI FOYDALANISHGA ERISHISHLARIDA SOLIQLARNING TA'SIRCHANLIGINI OSHIRISHNING AHAMIYATI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1(1), 246-250..
12. Turanboyev, B. (2024). O 'ZBEKISTON FOND BOZORIDA AKSIYALAR SAVDOSINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI TAHLILI. Integration of Economy and Education in the 21st century, 2(2), 5-8.
13. Turanboyev, B. (2024). ILG'OR XORIJ TAJRIBASI ASOSIDA ELEKTRON TIJORAT FAOLIYATINI SOLIQQA TORTISHNI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI. Integration of Economy and Education in the 21st century, 2(2), 1-4.
14. Umarov Toxirjon Mamurjonovich. (2024). ERKIN IQTISODIY ZONALARDA TADBIRKORLIK FAOLIYATIGA INNOVATSIYALAR VA INVESTITSİYALARNI RAG'BATLANTIRISHDA KLAS TER YONDASHUVINING O'RNI. INTERNATIONAL CONFERENCE OF NATURAL AND SOCIAL-

HUMANITARIAN SCIENCES, 1(1), 156–167. Retrieved from
<https://universalconference.us/universalconference/index.php/ICNSHS/article/view/277>